

Germà Colón, romanista

Com han destacat diversos autors de necrologies,¹ Germà Colón era un «romanista de primer ordre», un «romanista integral», «una figura eminent de la romanística», «un referent de la lingüística i la filologia romàniques», «un maestro romanista» i, fins i tot, «el último representante de la gran tradición de los estudios de Filología Románica en Europa». En efecte, Colón era romanista de formació i de pensament, i, ben mirat, tota la seva extensíssima obra científica,² publicada entre 1949 i 2022, té una dimensió romànica. Per això, en aquesta contribució en recordança del meu mestre Germà Colón em limitaré als treballs lexicològics, en els quals, al meu parer, l'esperit romanístic es manifesta més clarament, i em centraré en l'època de formació, en un sentit ampli, i en l'època basilenca de Colón.³

La formació filològica que el jove castellanenc va rebre a la Universitat de Barcelona era la de mitjans del segle xx, època d'esplendor de la romanística, quan el terme *filologia romànica* significava encara l'estudi de les llengües i literatures romàniques, abans de convertir-se en hiperònim de diferents filologies romàniques (catalana, espanyola, francesa, etc.). En aquest sentit, em sembla important assenyalar que Germà Colón va estudiar, amb mestres tan insignes com Antoni M.

1. Vegeu, per exemple, les necrologies de José Enrique Gargallo a «Germà Colón Domènech», *Estudis Romànics*, 43 (2021), p. 625-684; Rafael Alemany a «In Memoriam Germà Colón», *Ítaca: Revista de Filologia*, 11 (2020), p. 13-16, o Pedro Álvarez de Miranda al diari *El País* (24 març 2020).

2. La seva bibliografia completa, a cura de Maria-Pilar Perea, es troba al web de la Fundació Germà Colón (<https://www.fundaciocolon.uji.es>).

3. Per a una visió més àmplia de les aportacions de Germà Colón a la filologia romànica, vegeu el volum d'homenatge reunint per Emili Casanova i Maria Teresa Echenique, *El deler per les paraules: Les aportacions de Germà Colón a la romanística*, 2008, especialment la contribució de Rolf Eberenz, «La obra romanística de Germán Colón», p. 141-160.

Badia i Margarit, Martí de Riquer, Felip Mateu i Llopis i Joan Bastardas, les assignatures que aleshores incloïa la carrera de filologia romànica: llengua, literatura, història, llatí medieval, paleografia i diplomàtica, etc.

Van completar la seva formació romanística les estades al prestigiós Centre de Dialectologie Générale a Lovaina, dirigit per Sever Pop, i al Romanisches Seminar de la Universitat de Zúric, dirigit en aquell moment per Arnald Steiger, a més del treball a l'editorial Barcino, de Josep M. de Casacuberta, i la col·laboració en el *Französisches Etymologisches Wörterbuch* (FEW), el monumental diccionari etimològic francès i gal·loromànic amb seu a Basilea, concebut i dirigit pel romanista suís Walther von Wartburg.

El 1954, Germà Colón s'instal·là a Basilea, per a formar part de l'equip del FEW i entrar a la Universitat com a lector d'espanyol. La seva estada a la ciutat renana duraria més de mig segle. Tant els deu anys de col·laboració en el FEW com els quaranta-tres de docència al Romanisches Seminar de la Universitat de Basilea han deixat les seves empremtes en l'obra romanística de Colón. És ben notòria l'admiració i la reconeixença que Colón solia manifestar envers el FEW i el seu director. Per exemple, llegim a la «Introducció» del llibre *El lèxic català dins la Romània* (1993, p. 19-20):

[...] sobretot he recorregut al *Französisches Etymologisches Wörterbuch* [...] del meu mestre Walther von Wartburg, l'obra més important en l'estudi lèxic no solament de la Gàl·lia llatina sinó de tota la Romània, la qual m'ha estat una ajuda preciosa. Durant deu anys, vaig tenir el privilegi de col·laborar amb el professor von Wartburg, primer com a assistent, més tard com a redactor, en el seu monumental *FEW*. En evocar ara aquests vells temps desitge dir el molt que li dec.

La col·laboració en el *Französisches Etymologisches Wörterbuch* va estimular la seva passió per la lexicologia diacrònica i va marcar de manera decisiva la seva manera d'estudiar els mots. Gràcies a l'experiència, primer com a assistent de Wartburg —encarregat de reunir la documentació per als articles del *Patron*—, després com a redactor d'una cinquantena d'articles, es va familiaritzar amb una metodologia rigorosa que li permetria de desenvolupar i perfeccionar el seu propi mètode. A més de convertir-se en romanista romànic «imbuït del *modus operandi* germànic» (Gargallo, 2021, p. 649), Colón s'adonà de la necessitat de posar a disposició de la romanística materials documentals, dades fidedignes i estudis monogràfics sobre el lèxic català.

Aquests estudis lexicològics que Colón comença a publicar durant aquells anys es caracteritzen ja:

— per un fonament empíric sòlid i extens, que no es limita mai a una sola llengua, resultat de reunir una documentació històrica procedent d'abundosos despullements de textos de totes les èpoques i de diferents tipus,

- per uns coneixements molt amplis de la història lingüística i cultural,
- per una elaborada estructura lògica i
- per un estil concís, precís i alhora àgil i elegant.

Amb les seves monografies sobre un mot, una família lèxica, un concepte o un camp semàntic, Colón ha creat una mena de gènere de prosa científica o científico-detectivesca, que són uns treballs rigorosament científics que es llegeixen com un relat detectivesc. N'és una mostra brillant el treball de 1961 sobre el llatí medieval *romanticus*, on Colón desemmascara aquest mot, pas a pas, com a fantasma de la lexicografia europea.

No tan coneguda com la influència del FEW és la relació entre la docència universitària i l'activitat investigadora del romanista. Almenys dues facetes primordials de l'obra de Germà Colón s'expliquen, al meu parer, per les circumstàncies de la seva tasca docent a Basilea: la utilització molt abundant d'obres literàries com a material lingüístic i el paper central que té l'espanyol com a objecte d'estudi, al costat del català, en la seva obra filològica.⁴

Pel que fa al castellà, cal assenyalar que Colón és considerat un dels fundadors i una de les figures màximes de la hispanística suïssa, i que va ensenyar, en castellà, llengua i literatura espanyoles al llarg de més de quaranta anys.⁵ En una entrevista publicada el 2006 a la revista *Plançó*, el butlletí de l'Associació de Gent de Parla Catalana a Suïssa, explica per què els dos idiomes, el català i el castellà, són les seves passions:

El llibre *Español y catalán: juntos y en contraste* recull les meves dues passions. El català és la llengua materna i la que sempre va amb mi; l'altra l'havia estudiada a l'escola i a la Universitat. A Basilea la vaig ensenyar una colla d'anys. Amb el frec, doncs, surt l'amor. (Eberenz-Greoles, 2006, p. 5)

Pel que fa a l'aprofitament de la literatura com a documentació lingüística, cal tenir en compte que la primera plaça de professor a la Universitat de Basilea que va aconseguir Germà Colón després d'obtenir l'habilitació va ser l'*Ausserordentliche Professur für südeuropäische Literaturen* ('plaça de professor extraordinari de literatures de l'Europa meridional'). Més tard, com a únic catedràtic, era responsable del currículum de filologia iberoromànica; això significava impartir totes les assignatures, també les de literatura, les quals predominaven quantitativament en el currículum.

Com a romanista complet i lector curiós, Colón tenia excel·lents coneixements de les literatures romàniques, de manera que l'ensenyament i la direcció de tesis

4. En són testimoni els treballs reunits en els dos toms *Para la historia del léxico español*, 2002, i el gruixut volum *Estudios de filología española*, 2017.

5. Cf. Schmid, «El mestratge de Germà Colón a la Universitat de Basilea», 2021, p. 48 i 50.

doctorals sobre temes literaris no li suposaven cap problema. A més, dintre de l'assignatura de «literatura espanyola» tenia tota la llibertat de triar els temes i els autors que més li convenien. Recordo que, quan vaig començar els meus estudis universitaris, l'any 1972, les primeres assignatures amb el professor Colón es titulaven «Gracián y la estética del Barroco» i «Obra y estilo de Quevedo». Amb els coneixements limitats d'espanyol que jo tenia, no vaig entendre gaire els textos de Gracián i de Quevedo, però el que em va salvar era la «doble cara» que tenien les classes de Colón: l'exposició del tema literari, d'una banda, i les digressions filològiques, de l'altra. Al final del curs, miraculosament, una part dels alumnes tenia anotacions de literatura i l'altra part tenia apunts de lingüística romànica. Durant les classes, qualsevol obra literària servia com a punt de partida per a parlar sobre metàfores i paraules. Algunes d'aquestes digressions es van convertir en publicacions, com «Una nota al *Buscón* de Quevedo» (1966); «La metáfora 'buey de agua'» (1989b), sobre una metàfora utilitzada per Góngora i Luis de Granada; «“Con lágrimas de Moysén - escatan las orejas”». Sobre la estrofa 438 del *Libro de Buen Amor*» (1970), o «Dos momentos en un relato del P. Las Casas» (1984), per citar-ne només alguns exemples.

Un procediment didàctic que el professor Colón utilitzava sovint a classe és l'estudi per columnes, és a dir, l'anàlisi contrastiva del lèxic a partir del parangó d'un text amb les seves traduccions a altres llengües romàniques. Aquest recurs metodològic també és bastant habitual a la seva producció científica, ja que Colón considerava que el material lèxic obtingut d'aquesta manera era menys arbitrari que les llistes de mots triats a propòsit pel mateix lingüista. Els textos que acostumava a fer servir eren obres literàries amb difusió internacional (*La Celestina*, *Cárcel de amor*, el *Tirant* i, naturalment, el *Quixot*), però també obres científiques, historiogràfiques i lexicogràfiques, com les versions dels *Synonyma* de Fliscus. Algunes de les publicacions que reflecteixen la interacció entre la tasca docent i la recerca romanística són, per exemple, el llibre *Die ersten romanischen und germanischen Übersetzungen des 'Don Quijote'* (Colón, 1974) i articles com «Contrastes léxicos en catalán, español e italiano» (1981), basat en el *Tirant lo Blanc*, i «Los sinónimos de Fliscus y su aprovechamiento románico» (1994b).

L'aprofitament de traduccions entre les llengües romàniques i, en general, el mètode contrastiu responien a la convicció de Germà Colón que el vocabulari d'una llengua no s'ha d'estudiar separatament, sinó en el conjunt de les llengües romàniques, per tal de detectar i explicar paral·lelismes i diferències. No obstant, segons Colón, l'estudi contrastiu no s'ha de limitar pas a comparar els mots de les llengües estàndards, sinó que ha de tenir en compte tot el diasistema i l'evolució diacrònica. A més, ha insistit sempre que, en la comparació, no n'hi ha prou d'acarar les grans llengües nacionals, i per això ha dedicat molta atenció a les relacions entre el català i els seus veïns immediats: l'occità i l'aragonès. Quan repas-

sem els títols dels articles lexicològics⁶ de Germà Colón o els índexs dels seus llibres, observem també el seu particular interès per aquelles paraules que reflecteixen les relacions i la interacció entre els idiomes: els manlleus, els mots internacionals, els cultismes, els arabismes, etc., és a dir, paraules que raonablement no es poden estudiar separatament en una sola llengua.

Per acabar, tornem a l'eix central de l'obra lexicològica de Germà Colón, el paper del català dins el conjunt panromànic. Durant la seva col·laboració en el FEW, Colón s'havia adonat que sovint el coneixement del català podia ajudar a trobar solucions a problemes de l'etimologia romànica. Al mateix temps, observava que entre els romanistes europeus el coneixement del català era poc habitual. Aquesta situació era deguda, almenys en part, a la mancança de materials disponibles i a l'escassetat d'estudis lingüístics catalans. Al principi, l'objectiu principal dels seus treballs era reivindicar la consideració del català en el marc de la filologia romànica, el seu ple reconeixement en el conjunt de les llengües neolatines, i mostrar la necessitat de tenir en compte el català a l'hora d'estudiar el lèxic romànic. Aquesta era la intenció del manual *El léxico catalán en la Rumania*, amb el qual es va consagrar definitivament com a romanista de renom internacional. Al pròleg d'aquest llibre programàtic Colón (1976, p. 13) explica el seu propòsit amb aquestes paraules:

[...] mi cometido ha consistido en apuntar problemas, indicar lo mucho que queda todavía por investigar y cuánto la adecuada consideración del catalán puede ayudar a encontrar soluciones en el campo de la lingüística y de la filología románicas. [...] La segunda parte [del libro] está constituida por una serie de monografías cuyo denominador común es la presencia de voces catalanas en la explicación de fenómenos lingüísticos de alcance románico.

Uns vint anys més tard les circumstàncies havien canviat tant a la romanística com al país. Els estudis sobre el català havien augmentat considerablement i la filologia catalana s'havia establert a les universitats, mentre que la lingüística romànica havia començat la seva davallada. Per a Germà Colón, a la preocupació que el català no es tingui prou en compte en els estudis del lèxic romànic, s'hi afegeix ara una altra inquietud: la necessitat de tenir en compte el context romànic a l'hora d'estudiar el lèxic català. En aquest sentit, acabem amb unes paraules del mestre, tretes del pròleg del llibre *Estudios de filología catalana i romànica* (1997, p. XIII-XIV):

Són un total de trenta-sis monografies dedicades al català, a les seues comunitats i connexions o als seus enfrontaments amb altres idiomes romànics. Perquè, això sí, he volgut estudiar el català relacionant-lo sempre amb les

6. Cf. <https://www.fundaciocolon.uji.es/wordpress/bibliografia-articles>.

altres llengües romàniques, del conjunt de les quals és un element important, que mai no s'hauria de negligir com sovint passa. Els meus esforços s'han dirigit constantment a veure la nostra llengua entre aquest grup de filles de la llatinitat, de filles de Roma.

BEATRICE SCHMID
Secció Filològica

BIBLIOGRAFIA

- ALEMANY FERRER, Rafael. «In Memoriam Germà Colón». *Ítaca: Revista de Filologia*, 11 (2020), p. 13-16.
- ÁLVAREZ DE MIRANDA, Pedro. «Germán Colón Doménech, adios a un maestro romanista». *El País* (24 març 2020).
- CASANOVA, Emili; ECHENIQUE, Maria Teresa (ed.). *El deler per les paraules: Les aportacions de Germà Colón a la romanística*. València: Universitat de València, 2008.
- COLÓN, Germà. «Latin médiéval 'romanticus'». *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 77 (1961), p. 75-80. [Traduït al castellà a COLÓN, vol. II, 2002, p. 663-667]
- «Una nota al *Buscón* de Quevedo». *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 82 (1966), p. 451-457. [Reeditat a COLÓN, vol. II, 2002, p. 648-654]
- «“Con lágrimas de Moysén - escatan las orejas”». Sobre la estrofa 438 del *Libro de Buen Amor*. *Revista de Filología Española*, 53 (1970), p. 293-304. [Reeditat a COLÓN, 2017, p. 821-833]
- *Die ersten romanischen und germanischen Übersetzungen des 'Don Quijote' (I. Teil, 16. Kapitel)*. Berna: Francke, 1974. (Bibliotheca Romanica) [Traduït al castellà amb el títol *Las primeras traducciones europeas del Quijote*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, Servei de Publicacions, 2005]
- *El léxico catalán en la Romania*. Madrid: Gredos, 1976.
- «Contrastes léxicos en catalán, español e italiano». A: *Logos Semantikos: Studia Linguistica in honorem Eugenio Coseriu, 1921-1981*. Vol. III. Madrid: Gredos; Berlín: De Gruyter, 1981, p. 191-201. [Traduït al català a COLÓN, 1987, p. 103-115]
- «Dos momentos en un relato del P. Las Casas». A: LÓPEZ DE ABIADA, José Manuel; LÓPEZ BERNASOCCI, Augusta (ed.). *De los romances-villancico a la poesía de Claudio Rodríguez: 22 ensayos sobre las literaturas española e hispanoamericana en homenaje a Gustav Siebenmann*. Madrid: José Esteban, 1984, p. 81-103. [Reeditat a COLÓN, vol. II, 2002, p. 633-647]
- *Problemes de la llengua a València i als seus voltants*. València: Universitat de València, 1987.
- *El español y el catalán, juntos y en contraste*. Barcelona: Ariel, 1989a.
- «La metáfora 'buey de agua'». A: BORREGO NIETO, Julio; GÓMEZ ASENCIO, José J.; SANTOS RÍO, Luis (ed.). *Philologica: Homenaje a A. Llorente Maldonado de Guevara*. Salamanca: Ediciones Universidad, 1989b, p. 269-273. [Reeditat a COLÓN, vol. II, 2002, p. 495-500]
- *El lèxic català dins la Romània*. València: Universitat de València, 1993. [Traducció parcial i ampliada de COLÓN, 1976]

- COLÓN, Germà. «Els meus mestres». A: *Actes de les Jornades sobre normes i normalització lingüística (Castelló de la Plana, 17-19 desembre de 1992, 60è aniversari de les 'Normes' de Castelló)*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 1994a, p. 27-35.
- «Los sinónimos de Fliscus y su aprovechamiento románico». A: CODOÑER, Carmen; GONZÁLEZ IGLESIAS, Juan Antonio (ed.). *Antonio de Nebrija: Edad Media y Renacimiento*. Salamanca: Ediciones Universidad, 1994b, p. 415-426. [Reeditat a COLÓN, 2017, p. 471-486]
- *Estudis de filologia catalana i romànica*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- *Para la historia del léxico español*. Madrid: Arco Libros, 2002. 2 v.
- *Estudios de filología española: Una selección*. Introducció i edició a cura de Manuela Casanova Ávalos i Santiago Fortuño Llorens. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I: Universität Basel, 2017.
- EBERENZ, Rolf. «La obra romanística de Germán Colón». A: CASANOVA, Emili; ECHENIQUE, Maria Teresa (ed.). *El deler per les paraules: Les aportacions de Germà Colón a la romanística*. València: Universitat de València, 2008, p. 141-160.
- EBERENZ-GREOLES, Carme. «Entrevista al professor Germà Colón». *Plançó*, 85 (2006), p. 3-7.
- GARGALLO GIL, José Enrique. «Germà Colón Domènech». *Estudis Romànics*, 43 (2021), p. 625-684.
- SCHMID, Beatrice. «El mestratge de Germà Colón a la Universitat de Basilea». A: PEREA, Maria-Pilar; FORTUÑO, Santiago; GIMENO, Lluís (ed.). *Ad perennem magistri memoriam: Germà Colón Domènech: Fesomies i texts*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2021, p. 47-51.